
**ПОДОБРУВАЊЕ НА УЧЕСТВОТО
ВО ДЕМОКРАТСКИТЕ ПРОЦЕСИ
НА ЗАЕДНИЦИТЕ ПОД 20%**

**ИСТРАЖУВАЊЕ,
АНАЛИЗА И ПРЕПОРАКИ**

Проектот е финансиран од Европската Унија

Скопје, 2012

Издавач:

Хелсиншки Комитет за човекови права
на Република Македонија

Правни експерти:

Елена Михајлова
Владимир Данаилов

Анализата и Препораките се издадени во рамките на Проектот:

Подобрување на учеството во демократските процеси
на етничките заедници под 20%

Реализација на проектот:

Кочо Андоновски
Гордана Несторовска

Дизајн и печатење:

Имиџ Плус

Реализацијата на проектот беше во партнерство со Агенцијата за остварување на правата на заедниците и Државниот Инспекторат за локална самоуправа како и со НВО Авена од Кочани, а и во соработка со организациите: Светла ѕвезда и Академик од Крушево, Светла иднина од Кочани, Средби на бошњаците и 28 Септември од Велес, ЦРО-Милениум и Пор-идеа од Врапчиште, Српска заедница Р.О. и Обединета српска заедница од Куманово и медиумите ТВ Здравкин од Велес, ТВ Тера од Битола, ТВ Канал 8 од Кочани, ТВ Нова од Куманово и Турското Радио од Гостивар.

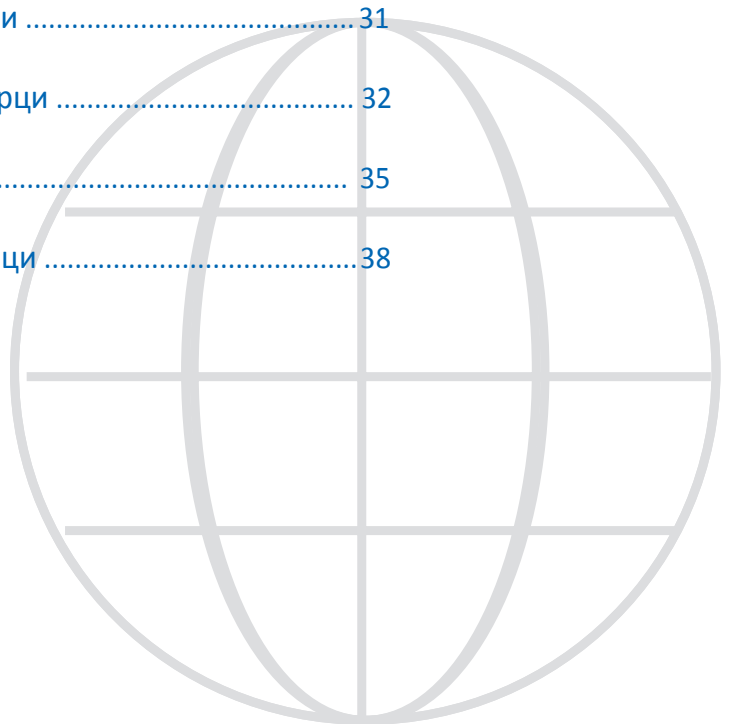
Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на издавачот и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

Репродуцирањето е дозволено доколку е наведен изворот

Проектот е финансиран од Европскиот инструмент за демократија и човекови права и ко-финансиран од Чешката Амбасада во Скопје

СОДРЖИНА

1.	ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ	5
2.	ПРАШАЛНИК ЗА ПРАВАТА НА ЗАЕДНИЦИТЕ ПОД 20%	6
2.1	ГЕНЕРАЛНИ ЗАБЕЛЕШКИ	6
2.2	КОНКРЕТНИ ЗАБЕЛЕШКИ ОД АНАЛИЗАТА НА ОДГОВОРИТЕ НА ПРАШАЛНИКОТ	7
3.	ЗАКЛУЧОЦИ	23
4.	ОПШТИ ПРЕПОРАКИ	25
4.1	Креирање и одржување на посебен web-site на проектот под покровителство на Агенцијата, а во врска со правата на заедниците под 20 %	25
4.2	Активности на АОПЗ со цел разбивање на постоечкиот стереотип во перцепцијата на Охридскиот Рамковен договор исклучиво како бинационален договор помеѓу Албанците и Македонците	27
5.	ПРЕПОРАКИ ПО ЗАЕДНИЦИ/ОПШТИНИ	29
5.1	Општина Куманово – Српска заедница	29
5.2	Општина Крушево –заедница на Власи	31
5.3	Општина Врапчиште –заедница на Турци	32
5.4	Општина Кочани – Ромска заедница	35
5.5	Општина Велес – заедница на Бошњаци	38

1. ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ

Проектот „Подобрување на учеството во демократските процеси на заедниците под 20%“, покрај својата главна цел на зајакнување на капацитетите на овие заедници во подобрување на условите за практикување на нивните права, нивната политичка, граѓанска и медиумска застапеност како и презентацијата на нивната култура и видливост, содржи и специфичен дел кој се однесува на идентификација на проблемите и изготвување на препораки за подобрување на соработката помеѓу централните и локалните општински власти и невладиниот сектор во остварување на правата на овие заедници во локалната самоуправа.

За реализација на оваа специфична цел во рамките на Проектот беше реализирано истражување и беше спроведена анкета во однос на политичката, културната и медиумската застапеност на заедниците под 20 %, каде како пилот истражувачки општини беа земени следните пет заедници во нив, и тоа Ромската заедница во Кочани; Бошњачката заедница во Велес; Турската заедница во Врапчиште; Влашката заедница во Крушево и Српската заедница во Куманово.

Истражувањето и анализата на состојбата со политичката, културната и медиумската застапеност на заедниците под 20%, запознаеноста на овие заедници со правата кои им припаѓаат и, поконкретно, со правните инструменти кои им стојат на располагање, подразбираше изготвување на *Прашалник за правата на заедниците под 20%*. Сето ова во координација со Агенцијата за остварување на правата на заедниците (во натамошниот текст АОПЗ), со претставници на односните заедници во одделните општини, како и со претставници на НВОи активни во овој домен.

На основа на анализата на резултатите добиени од спроведените анкети и на основа на сублимираните анализи на податоци и познавања од спроведените обуки во овие општини, Проектот изработи кратко резиме на овие анализи, како и општи и посебни препораки релевантни за секоја општина одделно, подготвени во координација со претставниците на заедниците од секоја од овие општини одделно, и во координација со претставниците на АОПЗ кои беа присутни на обуките.

Во понатамошниот текст ќе бидат прикажани податоците од спроведениот прашалник и анализа на истите тие податоци од аспект на целите на овој проект, како и општите и посебни препораки за секоја општина, а во насока на подобро учество во демократските процеси на локално ниво на заедниците под 20 %.

2. ПРАШАЛНИК ЗА ПРАВАТА НА ЗАЕДНИЦИТЕ ПОД 20%

2.1 ГЕНЕРАЛНИ ЗАБЕЛЕШКИ

Прашалникот за правата на заедниците под 20% се состои од 44 прашања. Истите се поделени во три тематски целини и тоа:

- Општи права – прашање од 1 до 9
- Правна регулатива и постоечки механизми – прашање од 10 до 40
- Предлози – прашање од 41 до 44

Првата тематска целина под наслов „Општи права“ е замислена како вовед кој ќе даде слика за етничкиот соживот во општината. Истата е замислена/дизајнирана да даде информации за: себе-дефинирањето на припадниците на етничките заедници, запознаеноста на припадниците на конкретните етнички заедници со другите етнички заедници кои живеат во нивната општина, перцепциите за тие други етнички заедници и стереотипите за „другите“ кои постојат во рамките на различните етнички групи, остварувањето или неостварувањето на секојдневни контакти, како и генералната комуникација помеѓу различните етнички групи во општината.

Посебен акцент е ставен и на информираноста за тоа кои се помалите етнички заедници во општината.

Втората и воедно централна тематска целина под наслов „Правна регулатива и постоечки механизми“ има за цел ја прикаже

запознаеноста на испитаниците со посточеката правна рамка и нејзината ефективна имплементација. Поконкретно, овој дел содржи прашања од чиј одговор е предвидено стекнување на увид во тоа дали и колку испитаниците се запознаени со правата кои им припаѓаат (на државно и посебно на локално ниво), дали наидуваат на пречки во остварувањето на своите права, случаи на дискриминација и сл., дали и кои се нивните препораки за општинската администрација во врска со правата на заедниците под 20%, како и генералната доверба во институциите на системот (на државно, и посебно на локално ниво) надлежни за промоција, остварување и заштита на нивните права.

Третата целина под наслов „Предлози“ е замислена како сегмент од Прашалникот кој дава можност низ конкретни предлози да се зајакне улогата на помалите етнички заедници во конкретните општини и да се подобри нивната интеграција во општеството.

2.2 КОНКРЕТНИ ЗАБЕЛЕШКИ ОД АНАЛИЗАТА НА ОДГОВОРИТЕ НА ПРАШАЛНИКОТ

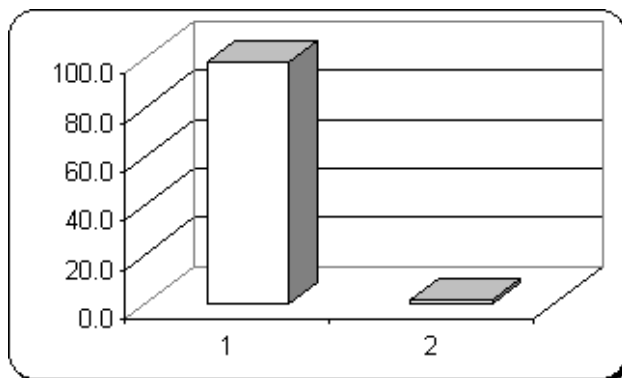
I. Првата тематска целина или делот од Прашалникот замислен да даде слика за етничкиот соживот во конкретните општини укажува на **постоење на една состојба на генерална толеранција помеѓу различните етнички групи во општините.**

Имено, односите помеѓу етничките заедници се перцепирани како позитивни; понатаму, 98,7 % од испитаниците се изјасниле дека остваруваат комуникација со припадниците на други етнички заедници (види табела 1); и најголемиот дел од испитаниците се согласуваат со луѓето од другите заедници (види табела 2). Меѓусебните перцепции на различните етнички групи се главно позитивни, и не помалку значајно, крајно негативните перцепции или стереотипи се исклучително мали.

Дали остварувате комуникација со припадници на други заедници?

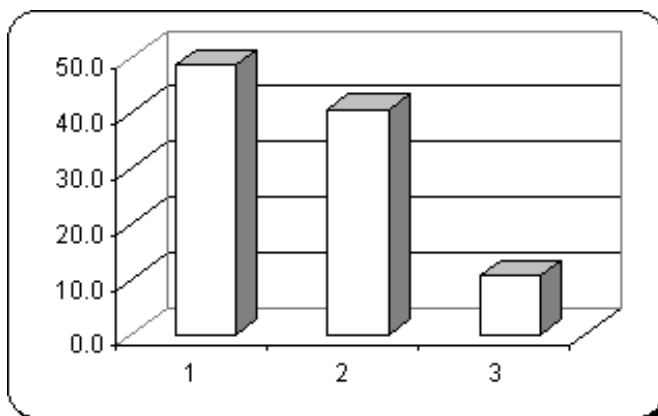
Под 1 одговорено со да, под 2 одговорено со не

Табела 1

Како се согласувате со луѓето од другите заедници?

Под 1 многу добро, под 2 добро, под 3 средно.

Табела 2

II. Втората или централната тематска целина дава генерална слика на **слабо познавање на правата кои им припаѓаат на заедниците под 20%** (**слабо познавање на постоечката правна рамка и отсуство на нејзино ефикасно користење**). На прашањето за тоа дали се запознаени со правата на заедниците под 20% бројот на испитаниците кои одговараат позитивно, поточно, кои се целосно или делумно запознаени е за половината поголем од бројот на оние кои одговараат негативно, т.е. кои не се недоволно или не се воопшто запознаени со правата на овие заедници (види табела 3). Сепак, релативно малиот процент на негативни одговори се побива во одговорите на последнователните прашања. Имено, голем е

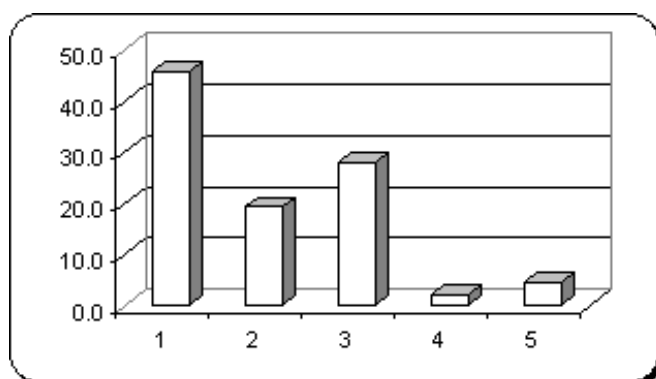

процентот на испитаниците кои воопшто не се запознаени со услугите кои ги дава нивната општина за заштита и промоција на заедниците под 20% (види табела 4), со тоа колку често овие заедници ги користат услугите на општината, како и тоа дали нивната општина воопшто има донесено акти за употреба на јазиците на заедниците под 20% и на кое ниво (види табела 5). **Препознавањето на услугите на општината во однос на правата на овие заедници се врзува воглавно за организирање на културни манифестации.**

Дали сте запознаени со правата на заедниците под 20%?

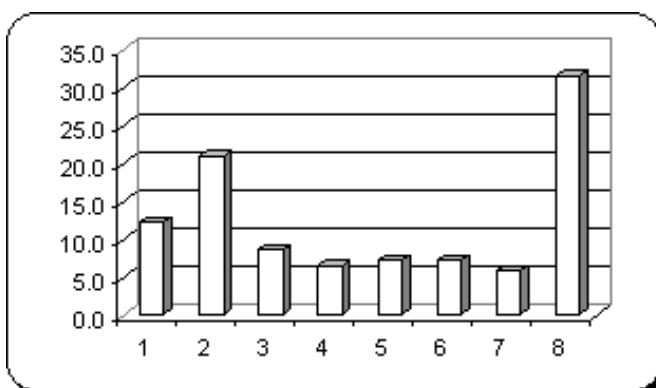
Под 1 да, под 2 делумно, под 3 не, под 4 не доволно, под 5 незнам

Табела 3

Кои услуги се даваат од страна на вашата општина во однос на заштита и промоција на правата на заедниците под 20%?

Под 1 вработување, под 2 култура, јазик, културни манифестации, под 3 соработка со НВО, под 4 носење законски акти, под 5 проекти за подобрување, под 6 образование, под 7 нема услуги, под 8 незнам

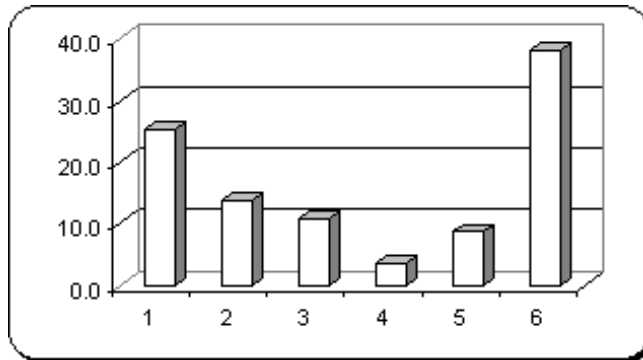

Табела 4

Дали општината има донесено акти за употреба на јазиците на заедниците под 20% и на кое ниво?

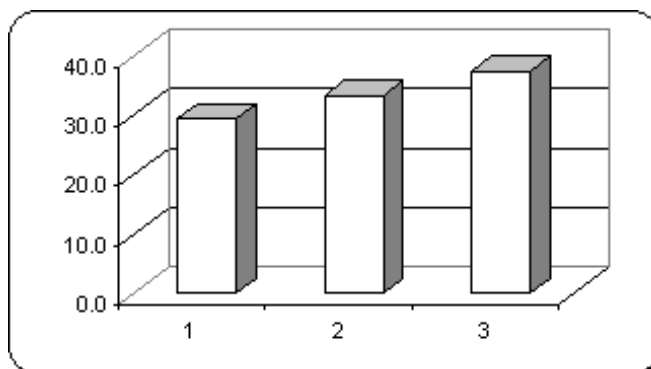
Под 1 има одлука на општина, под 2 употреба во совет, под 3 употреба во цела општина, под 4 нема одлука, под 5 нема употреба, под 6 незнам:

Табела 5

Во однос на генералното задоволство односно незадоволство од состојбата на заедниците под 20% во општината и, поконкретно, од бројот на Советници во Советот на општината од заедниците под 20%, може да се најде значителен број и на позитивни и на негативни одговори. Истата ситуација се пресликува и во однос на прашањето за тоа дали испитаниците знаат за случаи во кои правата на заедниците под 20 % биле нарушени (види табела 6). Сепак, имајќи го на ум големиот процент на незапознаеност со правата на припадниците на овие заедници, што се покажува во одговорите на претходните прашања, може да се заклучи дека доколку испитаниците навистина би биле запознати со своите права, процентот на позитивните одговори (препознавање на нарушување на правата) би бил многу поголем.

Дали знаете за случаи кога правата на припадниците на заедниците под 20% биле нарушени? Под 1 да, под 2 не, под 3 незнам

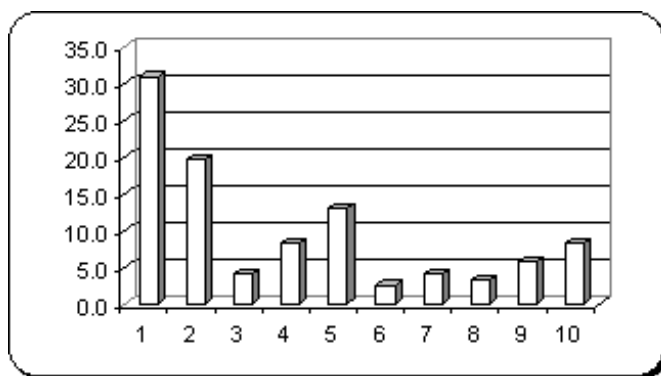
Табела 6

Подобрувањето на застапеноста на заедниците помали од 20% во локалната самоуправа испитаниците главно го врзуваат за вработување. Имено дури 31,1% од нив сметаат дека со вработување би се подобрила застапеноста на нивната заедница во општината. Покрај големиот процент кој ја изразува потребата од постојан извор на средства за егзистенција, забележлив е и процентот на одговори кои **подобрата застапеност на заедницата ја гледаат преку поголемата заштита на нивниот културен идентитет** (види табела 7). Истите одговори проникнуваат кога испитаниците се прашани за тоа дали имаат некакви препораки за општинската администрација во врска со правата на заедниците под 20%. **Имено, и тука вработувањето, и културата, јазикот и културните манифестации се застапени со висок процент.**

Како вие би ја подобриле застапеноста на вашата заедница во локалната самоуправа?

Под 1 вработување, под 2 култура, јазик, културни манифестации, под 3 соработка со НВО, под 4 носење законски акти, под 5 проекти за подобрување, под 6 образование, под 7 нема услуги на општината, под 8 департизација и борба со корупција, под 9 добра застапеност, под 10 незнам:

Табела 7

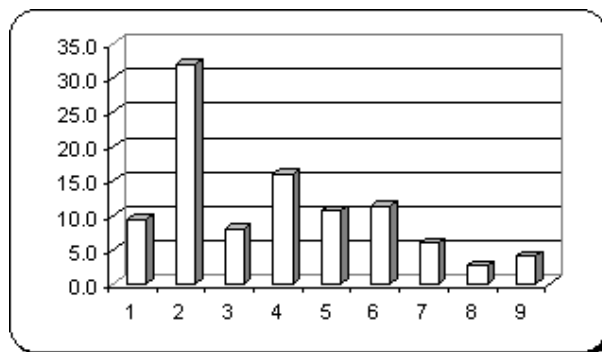
Одговорите во вториот дел од Прашалникот укажуваат и на **генерално незадоволство од работата на државните институции и значителна недоверба во заштитата која тие ја пружаат.** Имено, дури повеќе од половината од испитаниците сметаат дека јавната администрација не помага воопшто или доволно во однос на правата на заедниците под 20%. Заклучокот за постоење на една генерална недоверба во работата на државните институции проникнува низ одговорите на

прашањата кои бараат испитаниците да се изјаснат за тоа **што би сториле доколку имаат сознанија дека некои права на припадници на заедниците под 20% се прекршени, односно, доколку нивните права се прекршени.** Во обата случаи во одговорите драматично преовладува одговорот дека тие би ги известиле медиумите (види табела 8 и 9). За разлика од ова пак, бројот на испитаници кои би се обратиле до органите на општината, и посебно до Комисијата за заштита од дискриминација е низок. Дополнително, бројот на испитаниците кои би ја известиле полицијата се наоѓа на прилично високо место меѓу одговорите, што дополнително укажува и на фактот дека испитаниците би се обратиле (само) во случаи на животна загрозување. Ова, пак, повторно на површина го извлекува заклучокот за непознавање на граѓаните на слоевитоста на правата кои им припаѓаат, како и непознавање на надлежните органи и постапки кои им стојат на располагање. **Едноставно кажано, испитаниците не ги познаваат сопствените права и немаат доверба во системот.** На пример, овој заклучок се потврдува кога испитаниците се прашани **дали некогаш се обратиле на општинската администрација за заштита на нивните права.** Тука дури 89,3% од нив се изјасниле негативно (види табела 10). Причините поради кои не се обратиле на општинската администрација со барање да ги заштити нивните права кај 26,7% од нив од нив се должат на фактот што ја сметаат за неефикасна, 19% од нив не и веруваат, а 27,3% наведуваат други причини или едноставно не знаат зошто.

Што би сториле ако имате сознанија дека некои права на припадници на заедниците под 20% се прекршени?

Под 1 ќе ја известат полицијата, под 2 ќе ги известат медиумите, под 3 ќе известат некоја политичка партија, под 4 ќе известат некоја граѓанска меѓународна организација, под 5 ќе ги известат органите на општината, под 6 Агенцијата за остварување на правата на заедниците, под 7 народниот правобранител, под 8 ништо не би сториле, по 9 неznam:

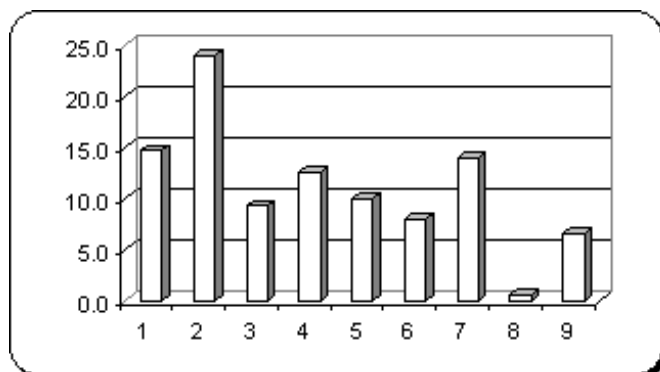

Табела 8

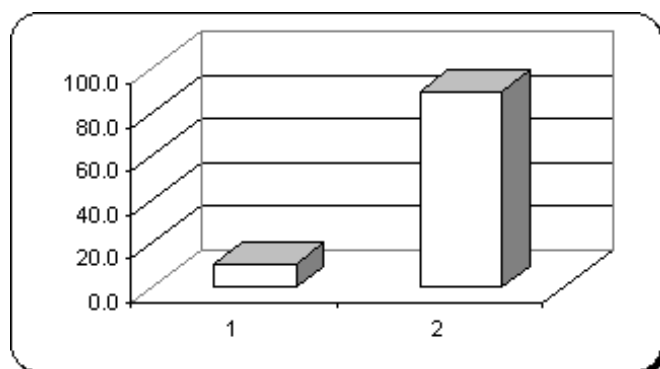
Кому би се обрatile ако вашите права се прекршени?

Под 1 ќе ја известат полицијата, под 2 ќе ги известат медиумите, под 3 ќе известат политичка партија, под 4 ќе известат некоја граѓанска меѓународна организација, под 5 ќе ги известат органите на општината, под 6 Агенцијата за остварување на правата на заедниците, под 7 Народниот правобранител, под 8 Комисијата за заштита од дискриминација, по 9 незнам:

Табела 9

Дали некогаш сте се обрatile на општинска администрација за заштита на вашите права? Под 1 да, под 2 не

Табела 10

Од друга страна, одговорите на испитаниците во овој дел од Прашалникот укажуваат на поголем степен на доверба во работата на невладиниот сектор во заштитата на нивните права (види табела 8 и 9) и посебно доверба во Хелсиншкиот Комитет за човекови права (види табела 11). Дури 60,6% од испитаниците сметаат дека невладиниот сектор со својата работа придонесува за подобрување на состојбата на заедниците под 20 % (види табела 12). **Големиот процент пак на одговори кој покажува дека испитаниците никогаш писмено не се обрatile до**

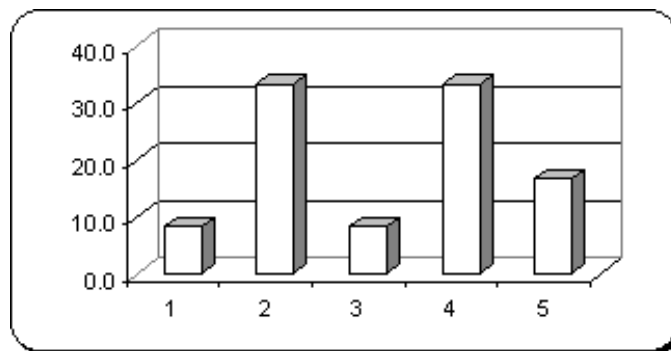

овие организации, повторно на површина го вади високиот степен на непознавање на правата кои им припаѓаат на граѓаните како и на инструментите за нивна заштита.

Истото се однесува и на постоењето на Агенцијата за остварување на правата на заедниците и нејзините надлежности.

Кои организации сметате дека би помогнале при спроведувањето на правата на заедниците под 20%?

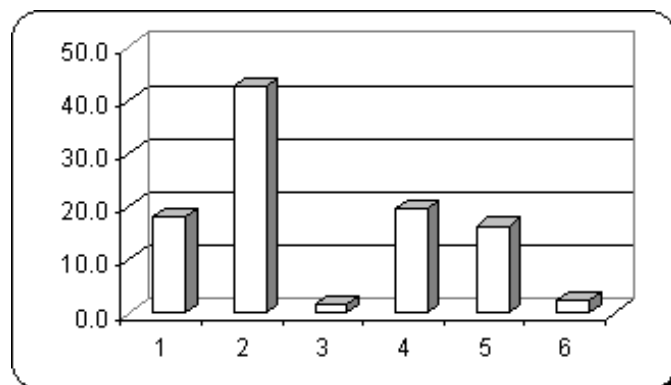
Под 1 Хелсиншкиот Комитет, под 2 ОБСЕ, под 3 ЕУ, под 4 Македонско здружение на правници, под 5 други, под 6 не знам:

Табела 11

Колку работата на граѓанските здруженија придонесува за подобрување на состојбите на заедниците под 20%?

Под 1 многу придонесуваат, под 2 придонесуваат, под 3 неутрално, под 4 недоволно придонесуваат, под 5 воопшто не придонесуваат, под 6 не знам:

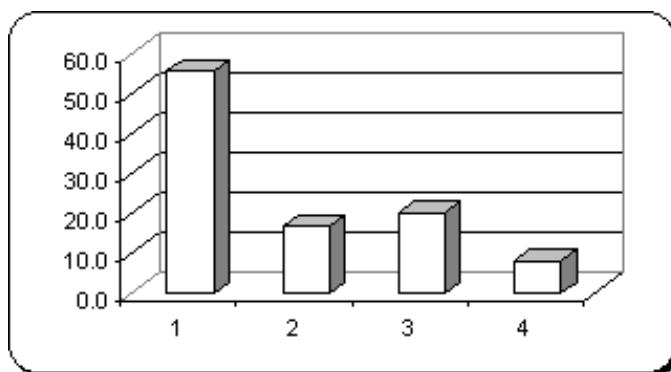

Табела 12

Одговорите од централниот дел од Прашалникот укажуваат и на незадоволство од степенот на заштита на правата на малцинствата од страна на институциите. Поконкретно, голема е перцепцијата за институциите како прекршител на правата на припадниците на овие заедници. Имено, дури 55,3% од испитаниците сметаат дека постои дискриминација во врска со вработување на припадници на заедници под 20 % (види табела 13), 22% сметаат дека постои дискриминација во врска со образованието на припадници на заедници под 20 % (види табела 14) и 20,7 % знаат за случај на дискриминација од општината кон ваквите припадници (види табела 15). Дополнително, постојано во одговорите се провлекува и процент на оние кои сметаат дека дискриминацијата од страна на општината зависи од заедницата во прашање, што повторно **укажува на став за дискриминаторен однос на органите на власта кон (некои од) помалите етнички заедници** (види табела 13, 14, 15). И конечно, генералниот заклучок за непознавање на граѓаните со правата кои им припаѓаат доаѓа до израз кога испитаниците се прашани **дали сметаат дека со нив еднакво се постапува**. Покрај негативниот одговор на 32% од нив, дури 12,7% од испитаниците не знаат дали со нив еднакво се постапува како и со останатите граѓани (види табела 16).

Дали според вас постои дискриминација во врска со вработување на припадници на заедниците под 20%? Под 1 да, под 2 зависи од заедницата, под 3 не, под 4 не знам:

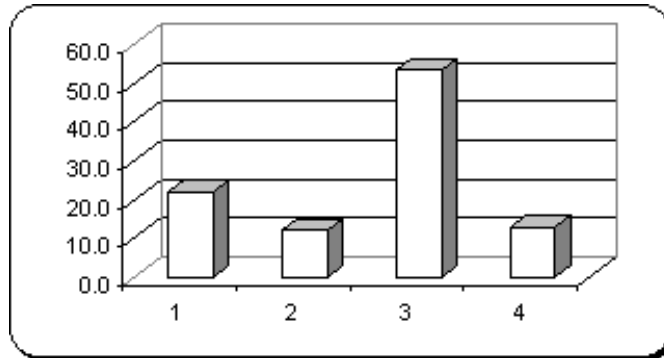

Табела 13

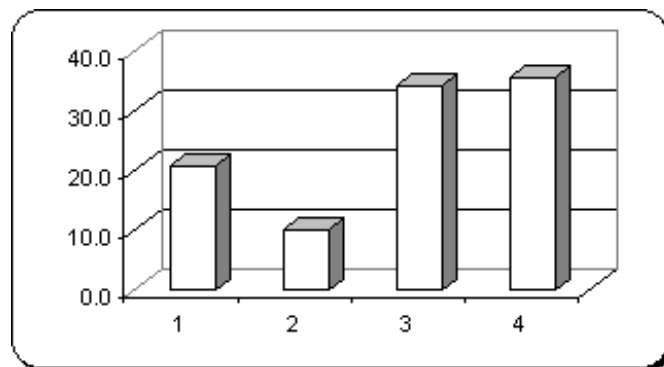
Дали според вас постои дискриминација во врска со образованието на припадниците на заедниците под 20%?

Под 1 да, под 2 зависи од заедницата, под 3 не, под 4 не знам:

Табела 14

Дали знаете за било каков случај/и на дискриминација од страна на општината кон припадници на заедниците под 20%? Под 1 да, под 2 зависи од заедницата, под 3 не, под 4 не знам

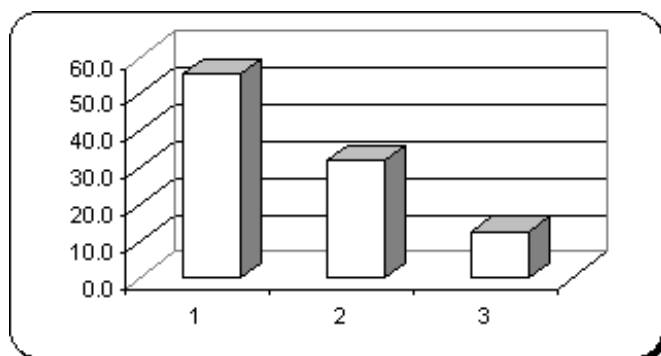
Табела 15

Дали сметате дека со вас еднакво се постапува како и со останатите граѓани?

Под 1 да, под 2 не, под 3 не знам:

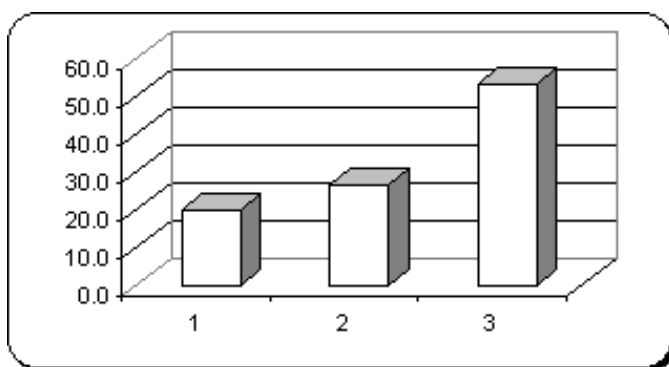

Табела 16

Дополнително на значителниот процент на одговори според кои институциите на државата се перцепираат како директен прекршител на правата на припадниците на заедниците под 20%, значително е голем бројот на оние кои сметаат дека и **локалната власт не презема било какви позитивни мерки за интеграција на овие заедници** (види табела 17).

Дали според вас постојат било какви мерки за интегрирање на заедниците под 20% од страна на локалната власт?

Под 1 да, под 2 не, под 3 не знам:

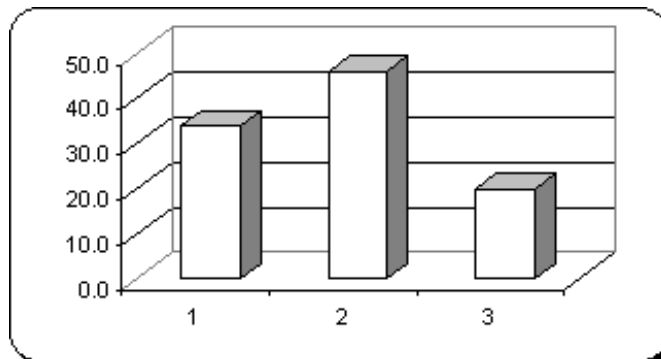
Табела 17

Подиректното истражување на состојбата со медиумската, културната и политичката застапеност на заедниците под 20%, како и начинот на нивното претставување во медиумите, **покажува едно гене-**

рално незадоволство од односите состојби. Пред се, значителен е процентот на испитаници кои сметаат дека во локалните медиуми не постои толеранција и застапеност на културната различност (види табела 18). Голем процент од испитаниците исто така сметаат и дека локалните медиуми ретко или никогаш не известуваат за прекршување или поддржување на правата на заедниците под 20% страна на општинската администрација (види табела 19), а голем е и процентот на оние кои сметаат дека локалните медиуми не многу објективно, нецелосно или пристрасно ја прикажуваат состојбата со правата на припадниците на овие заедници (види табела 20). Иако е мал бројот на оние кои сметаат дека нивната заедница била или е изложена на говор на омраза во медиумите (види табела 21), сепак голем е и процентот на испитаници кои не знаат што е говор на омраза, од што пак произлегува дека како говор на омраза ги препознаваат како само екстремните случаи на изнесена омраза, предрасуда или нетолеранција во медиумите.

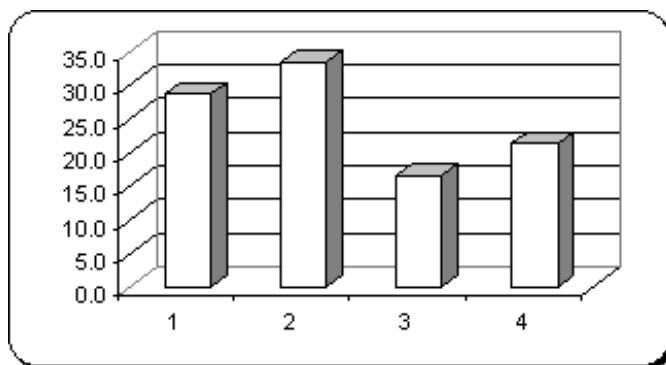
Дали според вас во локалните медиуми постои промоција на толеранција и застапеност на културната различност? Под 1 да, под 2 не, под 3 не знам

Табела 18

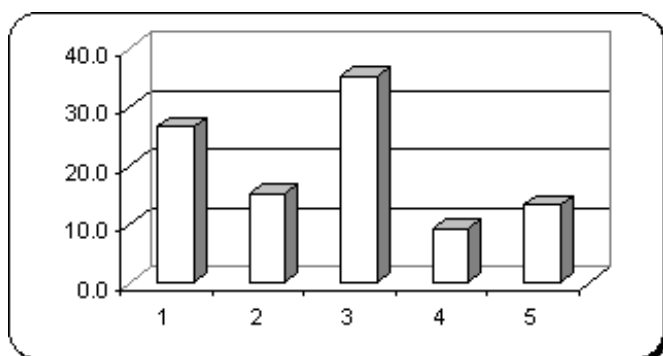

Дали локалните медиуми известуваат кога општинската администрација прави нешто со што ги поддржува/прекршува правата на заедниците под 20%? Под 1 многу често, под 2 ретко, под 3 никогаш, под 4 не знам

Табела 19

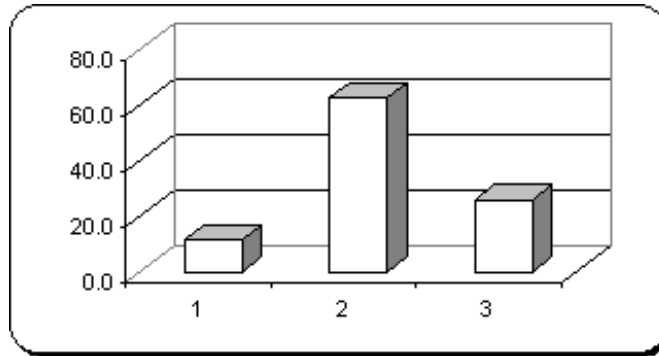
Како локалните медиуми ја прикажуваат состојбата со правата на заедниците под 20%? Под 1 објективно, под 2 не многу објективно, под 3 нецелосно, под 4 пристрасно, под 5 не знам.

Табела 20

Дали според вас вашата заедница била/е изложена на говор на омраза во медиумите? Под 1 да, под 2 не, под 3 не знам

Табела 21

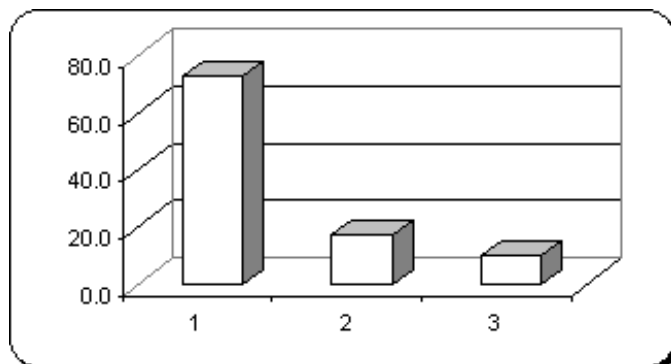
Во сите погорни прашања значителен е процентот на оние кои одговориле со „не знам“, што повторно упатува на заклучокот за едно генерално непознавање на граѓаните на правата кои им припаѓаат, во конкретниов случај правата поврзани со медиумската застапеност на помалите етнички заедници и начинот на кој тие се претставени во медиумите (види табела 18, 19, 20 и 21).

Непочитувањето на културните права на заедниците под 20% станува уште повоочливо кај прашањето дали има програми на јазиците на заедниците под 20 % на локалните медиуми. Имено, дури 77, 3 % од испитаниците одговориле дека нема програми на јазиците на овие заедници на нивните локални медиуми.

Во поглед на начините за подобрување на реализацијата на правата на заедниците под 20%, преовладува ставот дека клучот лежи во поголемата политичката застапеност на овие заедници. Поточно, дури 72,7 % од испитаниците сметаат дека правата на овие заедници би биле подобро релаизирани ако нивната застапеност во Советот на општината е побројна (види табела 22).

Дали сметате дека правата на заедниците под 20% би биле подобро реализирани ако нивната застапеност во Советот на општината е побројна? Под 1 да, под 2 не, под 3 не знам:

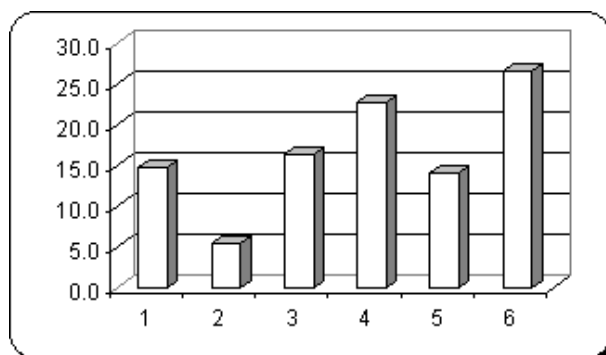

Табела 22

III. Третата и последна целина од Прашалникот дава можност низ конкретни предлози од испитаниците да се добие претстава затоа што е она што е потребно како би се зајакнала улогата на помалите етнички заедници и би се подобрила нивната интеграција во општеството. Повторно, голем е бројот на оние кои немаат конкретни препораки за општинската администрација (види табела 23) и некакви препораки воопшто (види табела 24), што покажува генерално незнање *како и што* да се предложи. Од конкретните мерки пак кои се предложени, покрај економските мерки, забележителни се подобрите меѓучовечки односи и еднаквоста во односите. ***Поедноставено кажано, се работи за опта перцепција на „Гладни и невработени и дискриминирани“.***

Дали имате некакви препораки за општинската администрација?

Под 1 еднаков третман, под 2 ефикасност, под 3 правична застапеност при вработување, под 4 подобри меѓучовечки односи, под 5 проактивни мерки, под 6 не знам:

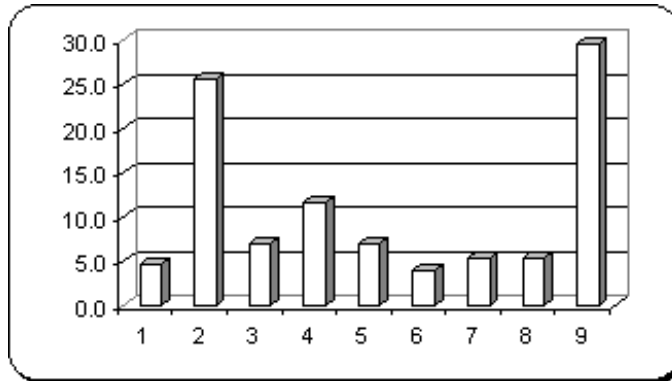

Табела 23

Што според вас би ја подобрила вашата интеграција во општеството?

Под 1 носење и почитување на законски акти, под 2 економски мерки, под 3 образование, под 4 еднаквост во односите, под 5 проактивни мерки, под 6 соработка со НВО, под 7 информирање, под 8 заедничко делување, под 9 не знам:

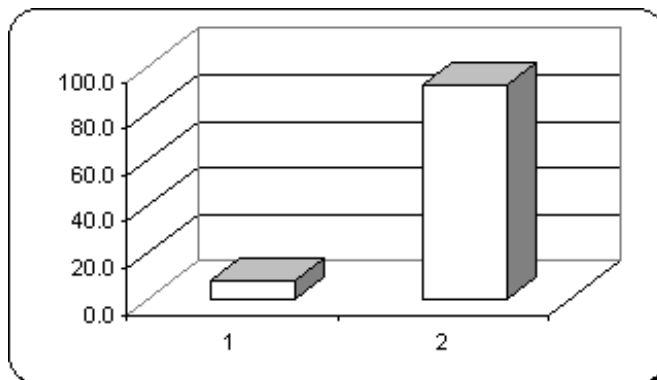

Табела 24

Одговорите на прашањата во овој дел укажуваат и на **огромно непознавање и речиси комплетно некористење на средствата кои на овие заедници им стојат на располагање во ЕУ фондовите**. Дури 92 % од испитаниците одговориле дека никогаш не пополнувале или аплицирале со проект во ЕУ Фондовите (види табела 25).

Дали досега сте пополнувале/аплицирале проект во ЕУ Фондовите?

Под 1 да, под 2 не

Табела 25

3. ЗАКЛУЧОЦИ

Покрај сите погоре објаснети околности до кои се дојде на основа на анализа на анкетните прашалници кои ги спроведе Проектот, самите обуки дополнително ги потврдија следниве состојби:

- 3.1 Информираноста на општините во кои живеат етнички заедници кои се помалку од 20% имаат исклучително лимитирани и површни познавања за постоењето на АОПЗ и нејзината цел. Со исклучок на одредени преставници на општините и НВО кои беа непосредно запознаени со проектните активности, сите други имаа исклучително лимитирани или воопшто немаа познавања за целта и улогата на АОПЗ, нејзините надлежности и законската регулатива која се однесува за неа.
- 3.2 Исклучително лимитирани познавања на претставниците на невладиниот сектор и граѓаните во однос на:
  - надзорот и контролата на работата на општинските органи и, посебно во овој поглед, надлежностите на Државниот инспекторат за локална самоуправа и неговата улога и надлежности во поглед на контролата на законитоста на прописите донесени од страна на општината;
  - одговорноста на органите на општина пред централните државни органи чии надлежности се делегирани;
  - правата на граѓаните, особено во однос на правата за поднесување на преставки и предлози за работата на општината и администрацијата.
- 3.3 Исклучително лимитирано и површно познавање на законските можности за поплаки и претставки на граѓаните и можноста за превенција и заштита на нивните права согласно Законот за заштита од дискриминација.
- 3.4 Исклучително слабо познавање на меѓународните стандарди и регулатива во однос на правата на малцинствата, нивната директна применливост во домашното законодавство во определени случаи

или нивната улога на стандарди кои се препорачуваат во оваа област. Во оваа смисла и непознавање на областите посочени како приоритетни за идна акција согласно извештаите важни за евроатлантските интеграција (Извештаите за напредок на нашата држава кон ЕУ – областите во однос на идните обврски на државата за правата на малцинствата, недискриминацијата, извештаите на ECRI и сл.)

Низ интензивниот тренинг кој подрзбираше одржување на работилници, се искристализираа и конкретни и приоритетни локални проблеми на заедниците во секоја од општините, кои се исклучително важни да се земат во предвид при **понатамошните активности на конкретизација на Стратешкиот План 2012 – 2014 на АОПЗ**, во смисла на понатамошно изготвување и деталзирање на Акциониот план на АОПЗ, а со тоа и акционите планови на секоја општина одделно.

Во оваа смисла Проектот содржи неколку ОПШТИ ПРЕПОРАКИ и повеќе ПОСЕБНИ ПРЕПОРАКИ карактеристични за секоја општина посебно.

4. ОПШТИ ПРЕПОРАКИ

4.1 Креирање и одржување на посебен web-site на проектот под покровителство на Агенцијата, а во врска со правата на заедниците под 20 %.

- Една општа препорака која би остварила мноукратни (проектни) цели и би придонела за интензивирање на соработката и комуникацијата на Агенцијата за остварување на правата на заедниците под 20% (АОПЗ) со одделните општини во кои таквите заедници живеат, би се состоела во следното: *Креирање и одржување на посебен web-site на проектот под покровителство на Агенцијата, а во врска со правата на заедниците под 20 %*.
- Одржување на ваквиот интерактивен веб портал формално правно би бил под покровителство и надлежност на Агенцијата односно со посебен линк и во рамките на официјалниот веб сајт на АОПЗ односно на Министерството за локална самоуправа, и до кој веб сајт сите општини во кои живеат заедниците под 20 % би имале свој активен пристап и улога во неговото ажурирање.
- Порталот би го одржувала екипа на стручни лица по инструкција на вработените во агенцијата и на него би постоел формален дел во кои за потребите на општините и заедниците под 20% кои живеат во нив, агенцијата по електронски пат и линкови би ги направила достапни сите национални релевантни законски текстови кои се однесуваат на правата на заедниците под 20 %, вклучително и извештаите за динамиката на имплементација на Охридскиот договор, но и сите меѓународни документи и стандарди од кои ваквите инструменти беа инспирирани, а кои се нужно релевантни и апликативни во областите за кои овие малцински заедници се засегнати. Во оваа смисла Извештајот на ЕК за напредокот на РМ кон ЕУ особено во делот за статусот на малцинствата и состојбите во поедини области како и препораките на ЕК за понатамшните активности во овие области, би биле достапни и читливи за сите општини и индивидуи – припадници на малцинските заедници под 20%.
- Составен дел на овој дел од веб порталот, прегледно и видливо би се направиле достапни и Извештаите на ЕКРИ за Македонија

и нивните препораки и стандарди важни за идните активности во областа на локалната самоуправа и правата на заедниците.

- Во одделот за национална легислатива особено би биле пристапни електронски верзии на националните закони на основа на кои својата надлежност ја остварува Државниот Инспекторат за Локална Самоуправа односно електронски пречистени текстови на Закон за локална самоуправа (Сл.весник на РМ бр.05/02), Закон за државниот инспекторат за локална самоуправа (Сл.весник на РМ бр.158/10), Закон за инспекциски надзор (Сл.весник на РМ бр. 50/10), Правилник за начинот на постапување по претставки и предлози , со примероци од формулари за пополнување и во електронска форма и директни линкови и контакт информации со ДИЛС.
- Секако дека и Стратегијата на Агенцијата за престојниот период како и активностите предвидени во Националниот Акционен План би биле достапни со можност за предлагање и дискусија за дополнително или перманентно ажурирање на идните активности во детали и по поедини општини.
- Интереактивниот дел на ваквиот веб портал би бил уредуван во кординација на Агенцијата со општините и малцинските заедници под 20 % , и на нив јавно би се изложувале и дискутирале одредени проблеми но и решенија или најдобри практики од областите во кои општините се среќаваат со проблеми, независно дали се од областа на комунално уредување, образование, вработување и сл. Ваквата размена на мислења и ефикасни решенија по оделни општини би довела до можност за одредени решенија и добри практики бидат реплицирани во други општини кои се среќаваат со исти или слични проблеми. Интерактивен дел од веб порталот би содржел и директни линкови до веб порталите на самите општини од кои некои би се надоврзале со свои линкови на општинските веб страници со што истите би станале визуелно и содржински достапни за сите општини во републиката, со што нивното учество во решавањето на проблемите од овие области на ниво на креирање на политики би била унапредена, видлива и партиципативно многу поефикасна.

4.2 Активности на АОПЗ со цел разбивање на постоечкиот стереотип во перцепцијата на Охридскиот Рамковен договор исклучиво како бинационален договор помеѓу Албанците и Македонците.

- Ваков заклучок можеше да се изведе од дискусијата во одделни општини каде се толкуваше учинокот и духот на Охридскиот договор во ваква редуцирана форма како бинационален договор наспроти неговиот инклузивен и сеопшт карактер за сите малцинства. Во оваа насока АОПЗ би морала да превземе иницијативи и панел дискусии со локалните претставници на малцинските заедници во насока на понатамошно отелотворување на духот на ОРД во смисла на подеднаква заштита и услови за развоја на сите малцински заедници на рамноправна и правична основа вклучително и заедниците под 20 %. Не помалку важно е да идните Акциони планови на АОПЗ целосно да ги антиципраат и да се изградуваат индуктивно на основа на приоритетите утврдени од самите заедници под 20 % во рамките на нивните општини или пак на веќе изготвените Стратешки документи и планови кои постојат за некои од тие заедници (На пример Стратегијата за развој на Ромската заедница во Кочани достапна на веб сајтот на нивната општина www.kocani.gov.mk). Со таквиот пристап би била обезбедена синергијата помеѓу идните Акциони планови на АОПЗ и овие стратешки документи (Декада на Ромите, Националните акциони планови за развој на Ромската заедница (2009 – 2015).
- Во оваа смисла имајќи ги пред се целите на проектот во смисла на зголемување на видливоста на заедниците под 20 % и потребата од изградба на капацитетите на истите, АОПЗ треба да превземе енергични мерки да ја поттикне и подржи организацијата на културни манифестации за подеднаква промоција на културното наследство на сите заедниците под 20%.
- Во координација со локалните медиуми, НВО и Општините, АОПЗ треба да превземе мерки и да се заложи за подршка на локалните иницијативи на месното население за формирање редакЦИИ на заедниците под 20 % во локалните медиуми.
- АОПЗ во соработка со НВО од различните етнички заедници под 20% одделно и заедно, периодично да организира редовни средби

во врска со проблемите на заедниците во нивните општини со што АОПЗ навистина би располагала со ажурирани листи на потреби и приоритети на односните заедници. Во оваа смисла периодични панел сесии би биле пожелни да се организираат со секоја од заедниците но и заеднички панел сесии на повеќе општини и со учество на преставниците на Комисиите за односи помеѓу заедниците. Во координацијата со општините АОПЗ би можела да побарува и да разгледува и периодични извештаи за напредокот на состојбата на заедниците помали од 20 % во одделни општини.

- АОПЗ да се заложи и обезбеди фондови за организирање на обуки (пленарни сесии) во партнерство со НВО од етничките заедници под 20%, во однос на утврдените приоритети и потреби и размена на информации и искуства како и во однос на сите слабости на заедниците и граѓаните под 20% идентификувани преку овој проект.
- АОПЗ да ги зајакне сопствените лобирачки капацитети кон Владата на РМ со препораки во однос на приоритетите и горливите проблеми во општините каде живеат малцински заедници под 20% во Р.Македонија. Во оваа смисла АОПЗ мора да има капацитет и буџет да ангажира и експерти за стручни мислења и студии по одделни прашања.
- Да ги објавува и публикува на својот веб сајт активностите и празнувањата на сите празници на малцинските заедници под 20%.

Во понатамошниот текст ќе следуваат препораките за сите општини поодделно, изготвени од проектниот тим и во координација со преставниците на заедниците, општините, претставниците на АОПЗ и невладините организации за времетраењето на проектните обуки. Истите се исклучително важни да бидат земени предвид при понатамошните активности на конкретизација на Стратешкиот План 2012 – 2014 на АОПЗ, во смисла на понатамошно изготвување и деталзирање на Акциониот план на АОПЗ, а со тоа и акционите планови понатаму на секоја општина одделно.

5. ПРЕПОРАКИ ПО ЗАЕДНИЦИ/ОПШТИНИ

5.1 Општина Куманово – Српска заедница

Општина Куманово, вкупно жители 105484, Србите преставуваат 8, 59 % од вкупниот број на население во Куманово или во бројка 9062 жители.

Во текот на спроведување на проектот следниве информации како карактеристични беа издвоени во однос на оваа општина:

- Генерално српската заедница не е задоволна од правата кои им се дадени на локално ниво.
- Најмногу ги погодува недостаток на образование на српски јазик во сите нивоа на образование, што допринесува кон недоволна информираност и комуникација во етникумот,
- Недостаток на наставен материјал на српски јазик (преведени се сите книги потребни за основно образование, недостига превод на книгите за средно, а недостига и наставен кадар)
- Српскиот јазик не е во целосна употреба во општината, а во училиштата немаат паралелки на српски јазик. Отварањето на т.н. двојазични паралелки може да доведе до осипување на ученици во единственото двојазично регистрираното ОУ Вук Краџиќ.
- Недостасуваат ТВ, електронски и печатени медиуми на српски јазик, а програма на српски јазик на национално ниво е ставена во несоодветен термин, на ТВ канал кој не го емитуваат сите кабелски оператори и е со кратко времетраење. Поголем дел од Српската заедница во Македонија е лоцирана на просторите на Кумановската општина и општината Старо Нагоричане а во тој регион не постои ниту еден медиум кој емитува програма на српски јазик.
- Во Советот на Општината има Советници – Срби и политичка застапеност ја оценија како задоволителна.
- Мислат дека нема правична застапеност во вработувањето.

- Недоволна заштита на споменици и други културни обележја на србите со кои би се сочувала културата и идентитетот на српската заедница, а младите под притисок на основните потреби за егзистенција се подложни на асимилација (жени со српско потекло).
- Поделени се политички околу најголемите македонски политички партии (ДПМНЕ и СДСМ) и затоа неможат поголем успех како заедници да имаат. На пример, Денот на Србите го слават со две паралелни Академии, имаат две невладини организации кои гравитираат околу едната или другата политичка партија.
- Речиси никаква поддршка од Абасадата на Р.Србија
- Неинформираност на припадници на српската заедница за културни настани и манифестации и спортски настани кои се организираат на територијата на РМ од страна припадниците на српската заедницата, а во врска со значајни датуми од српската историја како и во однос на разни програми организирани од страна на училишта во кои се изучува српскиот јазик (спортски натпревари, литературни читања, патрони празници, промоции на книги и др)
- Во овој поглед недостасуваат манифестации директно организирани од Општината.
- Немање финансиски средства за финансирање за емисија од таков карактер
- Недоволна соработка на српската заедница со Локалната самоуправа и Комисијата за односи меѓу заедници

Препораки изготвени од проектниот тим и во координација со претставниците на заедницата на Срби во Куманово и претставници од општината, претставниците на АОПЗ и локалните невладини организации, за времетраењето на проектните обуки.

- Потребно е подобрување и зајакнување на медиумска покриеност за подигнување на свеста кај припадниците на српската заедница за зачувување на својот идентитет.
- АОПЗ и МОН да се заложат за изнаоѓање и превод на наставниот материјал на српски јазик за гиманзиите.
- АОПЗ и Општината да направат усилби да се организира редовен радио ТВ програм на српски јазик со подобра покриеност.
- Подобрување на меѓусебната комуникација со другите заедници односно подобрување на комуникацијата во рамките на Комисијата за односи помеѓу заедниците.

- Кадрите кои ќе произлезат од школите да најдат свој ангажман во редакцијата на српски јазик.

5.2 Општина Крушево –заедница на Власи

Вкупно население 9684 жители, од кои 1020 се Власи односно 10,53 % од вкупното население во општината.

Во текот на спроведување на проектот следниве информации како карактеристични беа издвоени во однос на оваа општина:

- Генерално не се задоволни од правата кои им се дадени на локално ниво.
- Влашкиот јазик не е во целосна употреба во општината.
- Кажуваат дека самите Власи избегнуваат да го употребуваат јазикот и во секојдневна употреба меѓусебе.
- Немаат паралелки на влашки јазик во училиштата.
- Во Советот на Општината има Советници–Власи, но не се себеидентификуваат како Власи.
- Генерално се добива впечаток на прогресивен процес на асимилација.
- Мислат дека нема правична застапеност во вработувањето.
- Имаат граѓански организации но не се активни и не работат многу на проекти конкретно за зачувување на влашкиот идентитет и култура.
- Нема доктори од специфична специјализација (гинекологија). Отежнат е пристапот до подеднаква здравствена заштита за Влашката жена која мора да патува за редовни прегледи дури до Прилеп.

Препораки изготвени од проектниот тим и во координација со претставниците на заедницата на Власи во Крушево и претставници од општината, претставниците на АОПЗ и локалните невладини организации, за времетраењето на проектните обуки.

- АОПЗ и Општината да со координирани напори создадат општински гласник на Влашки јазик или истиот да се печати како двојазичен и да се направи преведување на содржината од официјалната веб страна на Општина Крушево со што ќе се подобри информираноста на Власите.
- Да се обезбеди материјал за изучување на Влашкиот јазик во основното и средното образование и кадар за истото.

- Комуникацијата со општината да се уреди за граѓаните да биде остварлива и на Влашки јазик односно двојазично.
- Да се направи весник на Влашки јазик во кој ќе се објавуваат содржини важни за зачувување и промоција на Влашкиот идентитет, култура и традиции, и во кој ќе се публикуваат интервјуа со познати Власи од Македонија, Романија, Бугарија, Грција.
- Континуирано да се работи на културните друштва во Домот на културата и да се остваруваат редовни контакти и состаноци со АОПЗ најмалку 2 пати годишно.
- Да се реновира еден објект – куќа во општината во староградски стил како културен центар за Власите во општина Крушево во кој редовно ќе се изучува влашкиот јазик, а истотака ќе се организираат културни манифестации и фестивали и во кои ќе бидат активни драмски секции на влашки јазик.
- Ваквиот културен центар би располагал со простории каде би можеле да бидат изложени и влашките носии и везови и кујна за влашките традиционални готвени јадења.

5.3 Општина Врапчиште –заедница на Турци

Вкупен број на население 25399, од кои 3134 се Турци или 12,34% од вкупното население во општината.

Во текот на спроведување на проектот следниве информации како карактеристични беа издвоени во однос на оваа општина:

- Генерално не се задоволни од правата кои им се дадени на локално ниво.
- Турскиот јазик не е во целосна употреба во општината (иако е донесена Одлука за употреба на Турскиот јазик во Советот на општината и за таа цел набавена е опрема но нема поари за преведувачи, што значи дека не е во употреба,)
- Имаат паралелки на турски јазик но имаат недостиг на материјали на турски јазик во средно образование.
- Во Советот на Општината има Советници – Турци па со тоа имаат добра политичка застапеност, но и тука се повторува проблемот со територијалната поделба и губењето на мнозинскиот статус во општината.

- Мислат дека нема правична застапеност во вработувањето и нема соодветен број на советници во Општинскиот совет со оглед на фактот дека Турците се 12,34 % од населението а од вкупниот број на советници кои се 17 , само 2 се од Турската заедница).
- Сметаат дека со последната административно-територијална поделба турците станале малцинство и влегле во групата на заедници под 20%. Имено претходно во самото село Врапчиште (кое претходно самото било општина) сеуште се мнозинство Турците, но со новата територијална поделба и додавање на други населени претежно Албански села кон Врапчиште, настанала промена и Албанците сега се мнозинство. Ова го сметаат за директен атак врз нивната етничка припадност и обид за асимилација.
- Поделени се политички во две струи кои гравитираат околу најголемите македонски политички партии (ДПМНЕ и СДСМ).
- Се жалат и на немање на Дом на културата и слични ресурси. (има во село Неготино кое е помало по број на жители и е одалечено околу 6 километри од Врапчиште)
- Проблеми со ностификација на дипломи од другите земји (Голем број на студенти стипендирани од страна на Турција имаат проблеми со ностификација на нивните дипломи)
- Инфраструктурни проблеми (водоснабдување, канализација, непостоење на ГУПи ДУП). (водовод со азбестни цевки – имаше појава на туларемија поради недостаток и нечиста вода за пиење поради нецелосна канализација – некаде со септички јами)
- Недоволна информираност на граѓаните од страна на јавната администрација (општината не одговара на барања за информации од стран на граѓаните во врска со загаденоста на водата (туларемијата) иако општината имала добиено од институтот за јавно здравје решение за информирање на граѓаните дека водата не е за пиење, општината никогаш тоа не го дистрибуирала до граѓаните)
- Немање на брза интервенција во здравствената заштита (немање на апаратура за брза помош.
- Заштита на правата и помош на инвалиди и сл.
- Немање на културен дом
- Непостои заштита на културно наследство
- Недоволно организирање на манифестации
- Недостиг на материјали на турски јазик во средно образование (од Турција и сл.)

Препораки изготвени од проектниот тим и во координација со претставниците на заедницата на Турци во општина Врпчиште и претставници од општината, претставниците на АОПЗ и локалните невладини организации, за времетраењето на проектните обуки.

Препораки во областа на вработувањето

- Организирање на обуки на новите вработени кои се вработиле со рамковниот договор за издигнување на квалитетот на вработените.
- Обуки и доквалификација на невработените.
- Средби и состаноци со Агенцијата за вработување
- Финансиски помош за вработување на луѓе од турската заедница.
- Обработка на податоци (дата база) на невработени лица од заедниците под 20%,
- Поттикнување на вработување на жени и инвалидни лица.
- Обуки, обучување и совети за работодавците и сл.

Препораки во областа на образование

- Превод на литература за средно образование.
- Нострификација на дипломите од странските држави.
- Вклопување на нови методи и техники во образованието
- Обуки и доквалификација на наставниот кадар за нови методи и техники
- Изработка на заеднички проекти со вклопување на наставници и ученици
- Организирање на предшколска (градинка) настава на турски јазик

Препораки во областа на културата

- Изградба на културен дом со мал етно-музеј *Објектот може да се смести во претходно постоечки објект кој бил наменет како културен дом. Моменталната состојба на самиот објект е во лоша состојба кој бара помала интервенција за ставање во функција за предвидената намена. Со изградба на ваков објект може да се задоволи голем број од нашите стратешки цели кои се наведени во целите на проектот. Во проектот е интегриран и мал етно музеј со која може да се зачува традицијата и интегритетот на заедниците. Исто*

така, културниот дом може да биде наменет и за одржување на уметнички манифестации и слично

- Одржување на културни манифестации
- Заштита и промоција на културно наследство и локалитетот преку проект кој би создал предуслови за зајакнување на културно наследство на турската заедница, би ја зајакнал меѓуетничката соработка и би вработил невработени лица од турската заедница

Препораки во областа на медиумите и информираноста

- Формирање на медиумски алатки за развој на комуникација за турската заедница.
- Изработка на веб страница со кои ќе се овозможи информираност и интеграција на луѓето кои што живеат во странство.
- Формирање на месечно списание на турски јазик.

5.4 Општина Кочани – Ромска заедница

Вкупен број на население 38092 од кои Роми се 1951 или 5,12 % од вкупното население во општината

Во текот на спроведување на проектот следниве информации како карактеристични беа издвоени во однос на оваа општина:

- Генерално не се задоволни од правата кои им се дадени на локално ниво.
- Ромскиот јазик не е во целосна употреба во општината.
- Забележително е што повеќе од 60% од Ромите во Кочани не го зборуваат ромскиот јазик, зборуваат на турскиот јазик.
- Немаат паралелки на ромски јазик во училиштата.
- Во Советот на Општината нема Советници – нема политичка застапеност.
- Мислат дека нема правична застапеност во вработувањето.
- Генерално се добива впечаток на прогресивен процес на асимилација (преку пренагласена употреба на турскиот јазик).
- Имаат граѓански организации но немаат големо влијание врз локалните власти.

- Најголемите проблеми се во областа на домувањето и инфраструктурата, ромската населба е целосно неурбинизирана.

Препораки изготвени од проектниот тим и во координација со претставниците на заедницата на Роми во општина Кочани и претставници од општината, претставниците на АОПЗ и локалните невладини организации, за времетраењето на проектните обуки.

Препораки во областа на вработување

- Да се обезбеди координација на активностите АОПЗ во врска со вработувањето со активностите и приоритетите кои произлегуваат од оперативните акциони планови за вработување на Роми (2009-2012) и Стратегијата за вклучување на Роми, и во таа смисла АОПЗ тесно да соработува со Кабинет на Министер без ресор Г-дин Неждет Мустафа и Одделение за имплементација на декадата на Роми при МТСП
- АОПЗ да обезбеди вработување во самата Агенција припадници подеднакво од сите малцински заедници, вклучително и од Ромската и Турската заедница за подобрување на ефикасноста на Агенцијата.
- Активностите на АОПЗ во однос на вработување на Ромите да се координира со МТСП и АВРМ особено во однос на креирање и промоција на Активни мерки за вработување на лица припадници на заедници под 20% во бизнис секторот, со што ќе се одобруваат и ќе се предвидуваат одредени финансиски привилегии на фирми кои ќе вработат вакви лица.

Препораки во областа на образование

- Да се обезбеди координација на активностите АОПЗ во врска со образование на Ромите, за да истите бидат комплементарни на активностите и приоритетите предвидени во оперативните акциони планови за вработување на Роми (2009-2012) и Стратегијата за вклучување на Роми. При тоа АОПЗ тесно да соработува и да се координира со Управа за унапредување на јазиците на етничките заедници (УУРОПЗ).
- Во координација на АОПЗ, УУРОПЗ и МОН да се воведат Изборен предмет *Ромски јазик и култура* за основните училишта во Кочани.
- АОПЗ во соработка со МОН, Ромските НВО и Општините да врши континуирање лобирање поради системски измени и допол-

нување на програмите за образование, поради опфат на целни групи од Ромската заедница кои не приѓаат во рамки на редовните групи (групи од деца и возрасни со неоформено образование соодветно за нивната возраст).

Препораки во областа на култура и медиумите

- Во рамки на Центарот за култура во Кочани и во рамките на нивната програма да се отстапи простор за програмска реализација на културните активности на Ромската заедница од Кочани.
- Во координација и со помош на АОПЗ да се поттикне организацијата на културни манифестации за промоција на културното наследство на Ромите но и на другите заедниците под 20%. (генерална забелешка)
- Во рамки на својата www. Да го објавува сите празници на малцинските заедници под 20% .
- АОПЗ во координација со месното население и општините да се заложат и ги подржат иницијативите на различни субјекти на Ромска заедница за формирање на Ромска редакција во еден од постоечките Локални медиуми во Кочани. За оваа цел АОПЗ да оствари соработка со Локалните медиуми во Кочани, НВО и Општината.

Препораки во однос на домувањето

- Домувањето да биде приоритет во стратегијата на АОПЗ за ромското население, врз основа на кој АОПЗ ќе креира акционен план за дејствување во овој домен имајќи на ум дека домувањето е најголемиот и приоритетен проблем за Ромската заедница.

5.5 Општина Велес – заедница на Бошњаци

Вкупен број на население 55108, од кои 2406 се Бошњаци или 4,37 % од вкупното население.

Во текот на спроведување на проектот следниве информации како карактеристични беа издвоени во однос на оваа општина:

- Генерално не се задоволни од правата кои им се дадени на локално ниво.
- Босанскиот јазик не е во целосна употреба во општината ниту во нивните училиште каде треба да се изведува експериментална настава на босански јазик.
- Позитивно е што општината отворила канцеларија во Оризари, каде има еден вработен Бошњак за комуникација со месното население (по договор на дело, треба препорака да се вработи на неопределено време).
- Нема паралелки на босански јазик во училиштата во Велес, нема соодветен кадар, иако советот на општината е расположен да донесе одлука.
- Во советот на општината нема ниту еден советник Бошњак, нема политичка застапеност.
- Нема правична застапеност околу вработувањето.
- Имаат граѓански организации но немаат големо влијание врз локалните власти. Најголем проблем е инфраструктурата, горно Оризари е целосно неурбанизирано (пат за до школо, комуникации, интернет, кабловска и т.н.) што го доживуваат како крајна маргинализација.

Препораки изготвени од проектниот тим и во координација со преставниците на заедницата на Бошњаци во општина Велес и претставници од општината, претставниците на АОПЗ и локалните невладини организации, за времетраењето на проектните обуки.

Препораки во однос на проблемот за вработување:

- Правилно адресирање на проблемот со вработување би ја подобрило и правичната застапеност на оваа заедница во овие општини. Иако се втори по бројност во општина Велес сепак по бројот на вработени се далеку помалку.

- Излез и препорака за стартешкиот план на Агенцијата би било да се поведе сметка и да се проектираат во догледна временска рамка претставници од оваа заедница да бидат редовно вработени во областа на образование каде сега се многу малку на број.
- Истотака препорачливо е да претставници на оваа заедница бидат присутни во поголем број како редовно вработени и во општинските служби и воопшто администрацијата каде што во моментот воопшто и нема Бошњаци вработени (Посочен беше еден пример на вработен Бошњак во општинска канцеларија во Оризари и тој е под договор на дело).
- Стратешки да се опфати и планирањето на кадри во образованието на младите во смисла на навремено профилирање на кадри за воведување и обезбедување на кадар за образование на босански јазик .
- Да се обезбеди подршка помош и координација од страна на надлежното министерство (МОН) во реализација на наставните планови и програми изготвени од МОН), па во таа смисла да се направат напори да се обезбедат наставни помагала и материјалли (книги и останати помагала) на босански јазик (беше посочено дека иако наставата се изведува на босански јазик, книгите постојат и се користат сиклучиво на македонски јазик или воопшто ги нема, па учениците на овие заедници мораат да се снаоѓаат самите како знаат и умеат за да ги релазираат зацртаните наставни планови и програми на МОН.
- Да се направат потребните координации и да се забрза изградба на спортска сала за локалното училиште за да можат децата од оваа заедница нормално да спортуваат и да ги изведуваат физичките активности во нормални услови.
- Да се координираат активностите и да се ажурира постапката за легализација на зградата на локалното училиште со оглед на фактот дека истат сеуште претставува дивоградба.
- Да се изгради патека до училиштето со оглед на изложеноста на ризик на учениците при сегашните услови на одење до училиштето (беше посочен ризикот по безбедноста на учениците од лошото непостоечкото сообраќајно решение и фреквенцијата и брзината на возилата на сообраќајницат по која учениците минуваат на пат до училиштето).

Препораки во областа на културата

- Во стратешкиот план да се опфати и реновирање и опремување на објектот каде што порано било старото училиште, лоцирано во центарот на населбата, кое сега му припаѓа на месното население и сега се користи како нивна месна канцеларија. Целта е овој објект како реновиран и опремен да прерасне во современ културен центар на Бошњаците во Оризари, погоден за сбирање на младите.
- Во координација и со поддршка на МТСП ваквите реконструктивни зафати на овој објект би требало да предвидат да дел од неговите простории се пренаменат и искористат за отворање на локален пензионерски клуб (по примерот на неколкуте што се отворени на ваков начин на територијата на Р. Македонија).
- Со ваквите инфраструктурни и градежни зафати би се подобрила социјализацијата на месното население со оглед на слабата инфраструктура и немање на содржини.

Препораки во областа на инфраструктурата

- Итно да се изгради стандардна инфраструктура за канализација на селото поради превенција на сериозни епидемии и други заболувања на бошњачкото население во најголемото бошњачко село во Р. Македонија
- Истотака нужна е реконструкција на стариот водовод со азбестни цевки стари повеќе од половина век. На ваквиот проект да се надоврзат постоечките проекти и мрежи во секундарна инфраструктура на месното население.
- Најитно сообраќајно и светлосно да се обележи и регулира железничкиот пемин кој е на само 5 км од Велес на самиот влез во населбата Оризари.
- Да се превземат мерки на итна гадежна реконструкција и опременост на старата месна амбуланта во која примарно се лекува месното население.

####